

Tarımda Fiyatları Kim Kontrol Ediyor?

Tarım Politikalarında Değişimler

ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler, 2. Dünya Savaşı sonrasında tarımsal üretimi hızla arttıran tarım politikaları sayesinde büyük miktarlarda tarım ürünü ihraç edebilecek bir konuma geldiler. Bu politikalar 1980'lere kadar az çok üreticiyi de koruyacak şekilde fiyatları desteklemeyi de öngörüyor ve fiyatların belli bir eşğin altına inmesini önüyordu. Bu amaçla üretim kotaları da uygulanmakta idi. Ancak özellikle 1980'lerden sonra desteğin yönü değişmeye başladı. Seksenli yılların sonrasındaki özel sektörün hâkimiyetindeki değişimler çok daha fazla merkezileşmiş ve çok sıkı bir şekilde kontrol altında olan bir gıda sistemine doğru oldu. Gerek yerel toplumlar, gerekse gelişmekte olan ülkeler kendilerini kısıvrak yakalanmış hissetmeye başladılar. Murphy (2009) moda olan "serbest ticaret" sloganının semt pazarı imajı ile desteklendiğini ileri sürmektedir:

"Birçok satıcı ve alıcının geldiği, sebze ve meyve satılan semt pazarlarında her şey herkesin gözü önünde olmaktadır ve "serbest piyasa" bu imajdan güç almaktadır. Serbest piyasa bütün dünyayı bir pazar yapma iddiasındadır. Ancak gerçek böyle değildir. Arjantin, Brezilya ve ABD çiftçilerinin soyalarını getirip en fazla fiyat verene mallarını verecekleri bir küresel pazar yoktur. Bu çiftçiler için gerçek ürünlerini satabilecekleri, çiftliklerinin yanında tek bir alıcı olduğudur. En fazla iki alıcı olabilir. Ürünleri kalite kontrollerine tabi tutulacaktır. Sağlık kontrolleri ve politik kaptisler söz konusudur. Küçük çiftçilerin durumu daha da beterdir. Kötü yollar, yetersiz depolama olanakları, dengesiz arazi dağılımı, kötü yasalar, dengesiz pazar güçleri, zayıf yerel ve ulusal kurumlar hepsi ticareti etkiler ve hiç biri serbest değildir... Kalkınmakta olan ülkeler Tarım Anlaşmasını imzalayarak; kendi pazarlarını açmayı kabul ederken, büyük tarımsal süper güçlerin desteklenmiş tarımsal üretimlerine dayalı sistemlerini pekiştirdiklerini, bunların büyük üretim fazlalarını damplinglerle kendi pazarlarına süreceğini, böylelikle kendi küçük üreticilere dayalı tarımlarını tahrip edeceklerini anladılar." (Bello, 2002)

Tarım şirketlerinde yoğunlaşma tüm dünyada artmaktadır. Örneğin dünyanın en büyük on tarım ilacı şirketi pazarın %94'üne sahiptir. Daha da ilginç olanı belli başlı şirketlerin bu alanların birçoğunda aynı anda faaliyet göstermekte olmalarıdır. Örneğin tohum ve tarım ilacı pazarındaki ilk onda bulunan şirketlerden beşi aynı firmalardır. (ETC Group, 2014 ve Özkaya, 2007)

Buğdayını satmak isteyen bir Amerikan çiftçisi karşısında pratik olarak çoğu durumlarda tek bir firma bulmaktadır. Böylece firmalar istediği fiyattan ürünü alabilme gücünü elde etmektedir. Özellikle 1996 Amerikan Tarım Kanunu (The Farm Bill) ile daha önceki destek politikaları tamamen kaldırıldı. Bu kanun öncesi stoklar veya ekim dışı bırakmalar sayesinde (örneğin buğday üretiminin fazla olduğu durumlarda ekme yenlere prim verilmesi yoluyla)

ANKARA TİCARET BORSASI

RAPORLAR

üreticinin fiyatlar üzerindeki hâkimiyeti kısmen sağlanabiliyordu. Bu kanun ise çiftçiyi tamamen korunmasız bırakmış oldu. ABD’de her ne kadar birçok ürün için taban fiyatları devam ettiriliyorsa da bu, geçerli pazar fiyatlarının ve çiftçinin maliyetin altında kalacak şekilde oluşturuluyordu. Çiftçilerin, maliyetinin altında ürün sattıktan sonra devletin verdiği ve şüphesiz vergi mükelleflerince karşılanan primlerini aldıklarında küçük kâr marjları ile üretimi sürdürebilmeleri sağlanmış oluyordu. Büyük gıda firmaları ise maliyetin altında aldıkları bu ürünleri ihraç ederek veya iç piyasaya işleyerek veya ham olarak sattıklarında muazzam düzeylerde kârlar elde etmiş bulunuyorlardı. İhraç edilen ürünlerin çoğu dampingle satılmaya başlandı. Damping, ürünlerin üretim maliyetlerinin altında yurtdışına satılması anlamına gelir. Örneğin bir bushel mısır ABD’de 2 dolar maliyetle üretilebilirken, hububat firmalarınca yurtdışına 2 dolara satılıyorsa yurtiçi fiyatlar 2 dolar bile olsa bu olay damping olarak isimlendirilir. (Institute for Agriculture and Trade Policy, 2005) Bu tarım politikaları nedeniyle gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde tarım üreticileri rekabet edemiyorlar ve ülkeleri bu ürünleri ithal etmek zorunda kalıyorlar. İthalatı kolaylaştırmak için ise Dünya Ticaret Örgütü kararları veya IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar ile gümrük vergileri düşürülmekte ve bu alanlarda çalışan devlet kuruluşları özelleştirilmektedir.

Dampingle Türkiye dâhil gelişmekte olan ülkelerin çiftçilerini tarım dışına itmiştir. Dünya gıda üretiminin ancak %10–15 arası dış ticarete konu olmakta iken, uluslararası tarım anlaşmasında adeta bütün tarımsal üretim uluslararası ticarete konu oluyormuşçasına değerlendirilmiş ve bu da dünya tarımını etkilemektedir.

DTÖ Uluslararası Tarım Anlaşması büyük tarım şirketlerinin çıkarlarını yansıtmaktadır. Hatta bu anlaşmanın ilk taslağı daha sonra Amerikan Hükümetinin ticaret temsilcisi olacak olan Cargill yöneticisi olan Dan Amstutz’un elinden çıkmıştır. (Murphy, 2009)

Türkiye’de Çiftçi eline Geçen Fiyatlarda Durum

Güncel duruma bir göz atalım. Seferihisar’da mandalina üreticilerinin eline bahçede toplama alıcıya ait olmak üzere 30 kuruş geçebiliyor. Bu çok düşük bir düzey. Seferihisar Belediyesi, Doğanbey Tarımsal Kalkınma Kooperatifi aracılığı ile mandalina dilimlerinin kurutarak satılmasına destek oluyor. Kurutulmuş mandalina çok lezzetli bir ürün. Çerez olarak yenilebildiği gibi, meyvenin az olduğu dönemlerde yemek üzere alınması çok yararlı. 100 gramlık paket 5 TL. Böylelikle, kurutma masraflarını dikkate almazsak, kabaca taze mandalınanın kilosu 5 TL’ya değerlenmiş oluyor (seferibakkal.com adresinden ısmarlayabiliyorsunuz). Bu uygulama yeni gelişiyor. Etkili olması için üretiminin artması gerekiyor. Ancak olay sadece bu tür ürünü işleme çalışmaları ile çözülebilecek bir durumda değil. Daha kökten sorunlar var.

ANKARA TİCARET BORSASI

RAPORLAR

Geçenlerdeki İstanbul'daki karlı günlerde hâlde mandalının kilosunu sadece 10 kuruş artmış. Çiftçinin eline geçende bir değişiklik yok. Ancak manavda, markette satılan mandalının fiyatı tam bir lira artış göstermiş. Adana ve Mersin'de de portakalda çiftçi eline geçen fiyat 50 kuruşa kadar düşmüş. Herkes biliyor ki perakende fiyatlar bu fiyatların en az üç katı. Piyasa sistemi veya sermaye mantığı bu konuda çiftçinin çıkarlarına tamamen duysuz. Bu herkese normal gelen bir olgu.

Neo-Liberalizmin Mantığı

Venezuela eski devlet başkanı Chavez 2003'de şöyle söylüyordu: "Sermaye mantığı ... emekçilerin açlığıyla ve emekçi çocuklarının kötü beslenmesiyle ilgilenmez. İş kazalarıyla, emekçilerin yiyip yemedikleriyle, barınır barınmadıklarıyla ... ilgilenmez. Hayır! Sermaye mantığı bunların hiçbirini umursamaz, şeytanidir, sapkındır." (Lebowitz, 2008)

Mandalına ve portakalda çiftçi eline geçen fiyatların bu kadar düşmesinde çeşitli etkenler var. Bunlardan biri de Rusya ile bildiğiniz sorunlar. Ancak bu olay yeni bir şey değil. Özellikle meyve ve sebze bu durum çok ağırlıklı. Örneğin elmada da durum yıllardır aynı. Karaman'da elma üreticilerinin eline 40 kuruş geçerken, Isparta'da durum biraz daha iyi. Isparta'da soğuk hava depolarının çokluğu ve aralarındaki rekabet nedeniyle uygun depo kiralrı, çiftçilerin ürünü depoya koyarak daha geç satmasına ve daha iyi bir fiyat elde etmesine yol açmış. Diğer yandan çok az kusurlu, örneğin hafif kara lekeli elmaların alıcılar tarafından hiç alınmayıp bahçeye dökülmesi gibi sistemik kayıp sorunları da var. Bu uygulamalardan hem çiftçi hem de tüketici kaybediyor.

Üreticiler örgütlenmedikçe daha çok araçlar için çalışacakları kesin. 1980 sonrası devletin ürün fiyatlarına bir şekilde müdahale ederek fiyatları etkilemesi Uluslararası Para fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından nerede ise yasaklanmıştı. 1980 sonrası hükümetler bazı istisnalarla buna büyük ölçüde uydu. Piyasacılar tarafından en kötü kabul edilen uygulama tütünde idi. Tekel aracılığı ile devlet tütün fiyatlarının belirlenmesinde oldukça önemli bir rol oynuyordu. Tüccar bir ölçüde Tekel'in verdiği fiyatlara uyuyordu. İhraç fiyatları da haliyle daha iyi olabiliyordu. "Ne verilerse bizden beş fazlası" gibi Süleyman Demirel'in popülist uygulamalarını da gördük. Bir miktar talep fazlası tütün yakılmak zorunda bile kalıyordu. Üretim planlaması yapılamamış, popülizmden vazgeçilememişti. Tekel'de çalışanların denetimi ve kooperatiflerin desteklenmesi yoluna gidilseydi her şey daha güzel olabilirdi. Popülizmden kurtulabilirdik. Stok fazlası da olmayabilirdi. Ancak özellikle sağ politikacılar Tekel ile tütün çiftçilerini oy vermek amacıyla manipüle etmekten vazgeçemediler. Gene de her şeye rağmen çiftçi az çok memnundu. İhracat devam ediyordu. Tütün yerli sigarada kullanılıyordu. Sonra "devlet tekelleri olmaz" dediler. Tekel bu defa yabancı tekellere satıldı. Tekeller yabancı şirketlere ait olduğunda bunda bir problem görülmedi. Çiftçi eline geçen fiyat düştü. Yerli sigaralar kaldırıldı. Ülke tütünden döviz kaybeden bir duruma geldi. Hâlbuki eskiden tütün önemli ihraç kalemlerinden biri idi.

"Kapitalizm mantığı piyasanın "görünmez bir el" tarafından yönlendirildiği dogmasına dayanıyor. Bu kuramın temel analiz birimi bireydir. Bu bireyin hazır veriler temelinde kendi çıkarını mekanik olarak en yüksek düzeye çıkararak bir otomat, rasyonel bir bilgisayar olduğu varsayılır... Her insanın kendisi için çalıştığı 'bu ekonomik ahenk prensibinin', bu 'büyülü' varlığın kaynağının 'tanrı' olduğunu düşünen fizyokrat çağdaşı Quesney gibi Adam Smith'e göre bunun kimin eli olduğu bellidir: Doğa, takdiri ilahi, tanrı." (Lebowitz, 2008)

Daha sonra bu el piyasa olarak tanımlandı. Timsah gözyaşı bile dökmeyen piyasa. Dikkat ederseniz tarım politikalarında bir türlü çiftçi eline geçen fiyatların desteklenmesi için bir şey yapılmadığı açıktır. Pamukta, sütte, zeytinyağında, buğdayda vb. ürünlerde verilen primler fiyatlara müdahale anlamına gelmez. Bunlar çiftçi eline geçen fiyatı etkilemez. IMF, Dünya Bankası da bunu bu şekilde açıklar. Yani kutsal "görünmez ellerine" dokunulmamalıdır. Zaten sebze ve meyvede böyle prim vb. uygulamalar da yoktur. Bu primler aslında şirketlerin cebine girmektedir. Doğrudan değil, dolaylı olarak. Çoğu durumda bu primler verilmese idi ya araçlar alım fiyatlarını arttırmak zorunda kalacaklardı (tütünde şirketlerin aşırı olarak düşürdükleri fiyatları bir miktar arttırdığını gördük, çünkü maliyetler nedeniyle üretim imkânsız hale gelmişti) ya da çiftçiler bu ürünlerden

ANKARA TİCARET BORSASI

RAPORLAR

tamamen vazgeçecek ithalat iyice artacaktı. Sütte primin artırıldığında alım fiyatlarının düştüğünü izlemiş idik. Dikkat ederseniz şirketler primlere karşı değildir. Hatta desteklemektedirler. İstemedikleri fiyatlara müdahaledir.

Girdi ve Ürün Fiyatları Makasına Karşı İki Kanatlı Strateji

Çiftçiler bir yandan fiyatları hızlı artan kimyasal tarım ilaçları, kimyasal gübreler, şirket tohumları, sanayi yemi gibi girdiler, bir yandan da genel fiyat artışından daha yavaş artan, ya da artmayan hatta gerileyen ürün fiyatlarının oluşturduğu bir makas tarafından ezilmektedir. Bundan kurtulmak için bir yandan ekolojik üretim yaparak maliyetleri azaltmak bir yandan da tüketiciye doğrudan pazarlama yaparak ürün fiyatlarını arttırmak gerekmektedir. Makasın iki ucu açılmalıdır. Bu anlayışa bağlı olarak, dünyada yeni köylülük (new peasantry) denilen bir olgu ortaya çıkmaktadır. Klasik köylülüğten farklı olarak ekolojik üretim yapan, girişimci, kendi aralarında örgütlenerek ürünlerini doğrudan tüketiciye ulaştıran, tüketiciler başta toplumdaki birçok kesimle işbirliği halinde; şirket tarımcılığı ve gıda devlerine karşı mücadele eden bir köylülüktür bu. Yeni köylülüğün ortaya çıkmasını istiyorsak karşımıza iki mücadele aracı çıkmaktadır, bu iki kanatlı bir kuş gibidir.

1. Kanat: Toplumsal, Politik Mücadele

Günümüzde insanlığa dayatılan seçimsizliklere karşı bir politik mücadele içerisinde olma gerekliliği doğmuştur. Yasalar, yönetmelikler veya uygulanan tüm politikaları yorumlayarak kabul etmek/etmemek gerekiyor. Bu durumda en büyük direnç kaynağı tüm dayatılanları olduğu gibi almadan yorumlamaktan geçmektedir.

Örneğin, Türkiye’de GDO karşıtı oluşan hareket GDO üretimini yasaklatmıştır. Bu ürünlerin ithalatı serbest olmasına karşın kazanılan bu mücadeleyi yadsımamak gerekmektedir. Çünkü günümüzde Avrupa ülkelerinin çoğunda GDO’lu ürün üretimleri serbest bırakılmıştır. Bu kazanım Ziraat Mühendisleri Odasının, çevreci örgütlerin, bireylerin ciddi mücadeleleriyle gerçekleşmiştir.

Bu kanat yerel ve ülke politikasında ağırlık kazanmak, iktidara gelmek veya belirlemeyi de kapsamaktadır. Ülke politikasında etkili olunabilirse şirketleri değil çiftçi ve tüketicileri destekleyen bir tarım politikası uygulanmalıdır. Çiftçi eline geçen ve tüketicinin ödediği fiyatları etkileyen bir destek politikasından kaçınılmamalıdır. Gerçek bir toprak reformu bu politikanın temelini oluşturmalıdır. Ekolojik kooperatifler desteklenmelidir. Kooperatiflerin geliştirilmesinde güçlük çekilen bölge veya ürünlerde (örneğin tütün ve sigara) yeniden devlet kuruluşları (işçi ve

ANKARA TİCARET BORSASI

RAPORLAR

çiftçi denetimi altında) kurmaktan kaçınılmamalıdır. Amaç tek merkezden yönetilen bir yapı olmamakla birlikte gerektiğinde devlet müdahalesi zorunlu olabilir.

2. Kanat: Otonom Örnekler Yaratmak

Bir köyde çiftçilerin ekolojik bir üretimi planlamaları, ürünlerini ekolojik köy pazarında veya topluluk destekli tarım gruplarına veya kutu sistemi ile doğrudan tüketicilere satmaları yerel otonom örnekler yaratmak olarak tanımlanabilir. Bu örnekler başka köylülerin ve tüketicilerin “başka bir köylülük mümkün, başka bir teknoloji, başka bir hayvancılık sistemi mümkün ve daha yaşanılabilir bir dünya mümkün” diyebilmelerinin yolunu açacaktır. Milim milim değişiklikler için şimdiden çaba göstermelidir.

Bu kazanımlar iki mücadele yolu ancak beraber olabilirse başarılı olabilecek ve kuş iki kanatla uçacaktır. Sadece toplumsal, politik mücadele ile ya da yalnızca yerel otonom örnekler yaratarak kanatlanmak pek mümkün değildir.

Yerel örneklerin yaşatılması, köylü pazarlarının korunması ile kırsal bölgelerde bir canlılık oluşuyor ve halk orada yeni ürünler yetiştirmeye, daha sağlıklı ürünler üretme mücadelesi içine giriyor. Meydana gelen oluşumlar ile çiftçi köy tavukçuluğu yapmaya başlıyor, köy ekmeği, köy yoğurdu ve köy peyniri gibi ürünlerini kendisi üretmeye başlıyor. Diğer bir örnek ise ‘topluluk destekli tarım grupları’. Bunlarda doğrudan üreticiler ile tüketiciler arasında bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Bu ağ Avrupa’da, Hindistan, Japonya, Arjantin ve Brezilya gibi ülkelerde çok güzel örnekler sunmuştur.

Popülizme (halk dalkavukluğu da diyebiliriz) düşmeden yapacak çok şey var. Kooperatiflerin, ekolojik köylü pazarlarının, topluluk destekli tarım gruplarının desteklenmesini Tarım Bakanlığı ve belediyeler ciddi olarak ele almalıdır.

Kaynak: <http://apelasyon.com/Yazi/590-tarimda-fiyatlari-kim-kontrol-ediyor>

Macun Mah. 171. Sokak No:4 06105 Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0 312 327 00 00 Faks: 0 312324 08 57 – Başkanlık Özel Kalem Md : 0 312 310 47 74 – 75 -76
Genel Sekreterlik : 0 312 311 01 04 Web: www.ankaratb.org.tr
e-posta :info@ankaratb.org.tr

